

ŽMOGAUS TEISIŲ STEBĖJIMO INSTITUTAS
HUMAN RIGHTS MONITORING INSTITUTE

VEIKLOS ATASKAITA
2006

ŽMOGAUS TEISIŲ STEBĖJIMO INSTITUTAS

2006-ųjų METŲ VEIKLOS ATASKAITA

Žmogaus teisių stebėjimo institutas buvo įkurtas 2003 metais, siekiant skatinti atviros, demokratinės visuomenės kūrimą Lietuvoje, konsoliduojant žmogaus teisių principus. Institutas siekia sukurti nepriklausomą valstybės politikos, teisėkūros bei praktikos pilietinės stebėsenos mechanizmą žmogaus teisių srityje, stiprinti žmogaus teisių kultūrą, ugdyti visuomenės supratimą apie žmogaus teises ir laisves, siūlyti įstatymų, programų ir paslaugų žmogaus teisių srityje tobulinimą. ŽTSI vykdo kasdieninę valstybės institucijų stebėseną, atlieka sistemingus tyrimus, ruošia išvadas ir rekomendacijas, inicijuoja strategines bylas teismuose.

WWW.HRMI.LT

© Žmogaus teisių stebėjimo institutas, 2007

ŽMOGAUS TEISIŲ STEBĖJIMO INSTITUTAS
HUMAN RIGHTS MONITORING INSTITUTE

Didžioji g. 5, LT-01228, Vilnius, Lietuva
Tel: +370 (5) 23 14 681
Fax: +370 (5) 23 14 679
El.p.: hrmi@hrmi.lt
Internete: www.hrmi.lt

TURINYS

ĮŽANGA

STEBĖJIMAS

Žmogaus teisės Lietuvoje: 2005 metų apžvalga
Teisės į privataus gyvenimo gerbimą stebėseną
Vaiko teisių padėtis Lietuvos stacionariose globos ir ugdymo įstaigose
Neveiksnumo teisinis reguliavimas Lietuvoje
Romų teisės: teisinės pagalbos programa
Teisė į teisingą teismą
Kovos su terorizmu iniciatyvos ir žmogaus teisės

ADVOKACIJA IR ŠVIETIMAS

Žmogaus teisių situacijos Lietuvoje pristatymas Europos Sąjungos valstybių diplomatams
Diskriminacijos ir netolerancijos apraiškos Lietuvoje
Savaitė prieš rasinę diskriminaciją 2006
Tarptautinė žmogaus teisių diena ir žmogaus teisių mėnuo 2006
ŽTSI ir žiniasklaida
Nuorodos į ŽTSI

STRATEGINIS BYLINĖJIMASIS

BENDRADARBIAVIMAS

VALDYBA

DARBUOTOJAI

EKSPERTAI IR KONSULTANTAI

SAVANORIAI IR PRAKTIKANTAI

FINANSINIAI RESURSAI

PABAIGA

ĮŽANGA

Lietuvos Respublikos Konstitucija garantuoja platų spektrą politinių, pilietinių, socialinių, ekonominių bei kultūrinių teisių, kurių paskirtis - apsaugoti Lietuvos žmonių orumą, užtikrinti jų laisvę ir saugumą, sukurti lygias galimybes jų savirealizacijai. Siekdama įgyvendinti šiuos konstitucinius tikslus, Lietuva prisijungė prie daugelio tarptautinių sutarčių, priėmė daugybę teisės aktų ir įsteigė ne vieną instituciją. Nepaisant šių pastangų, nemažai žmonių jaučiasi nesaugūs, baiminasi laisvai reikštis, stokoja Lietuvoje teisingumo, nepasitiki valstybės institucijomis. Trys ketvirtadaliai respondentų, 2006 metais dalyvavusių visuomenės nuomonės apklausoje, pareiškė, jog mano, kad jų teisės buvo pažeistos, tačiau dėl to niekur nesikreipė. 74 procentai jų nesikreipė į valstybės institucijas dėl savo teisių gynimo, nes netikėjo, kad tai padės. Tad nenuostabu, kad išgyvename neregėto masto migraciją iš Lietuvos. Ji paaiškinama ne vien ekonomiais motyvais, ją taip pat sąlygoja nesugebėjimas užtikrinti žmogaus teises.

Per septyniolika nepriklausomybės metų žmogaus teisių katalogo plėtimas bei apsaugos mechanizmų kūrimas greičiau buvo ne racionalios valstybės politikos išdava, bet šalutinis rezultatas kitų, laikomų svarbesniais, politinių siekių. Dažnai konkrečių žingsnių gerinant žmogaus teisių apsaugą - įstatymų priėmimo, tarptautinių sutarčių ratifikavimo, institucijų steigimo - buvo imamasi todėl, kad jų reikalavo tarptautinės organizacijos, į kurias buvo siekiama įstoti. Priemonių su tikslais painiojimas menkai prisidėjo prie žmogaus teisėms pagarbios kultūros kūrimo, lėmė nenuoseklumą, pavyzdžiui kuriant institucinę žmogaus teisių apsaugos infrastruktūrą. Tik 2002-2005 metais įgyvendintą nacionalinį žmogaus teisių planą galima laikyti teigiama planingo darbo išimtimi, nors ir šį planą inicijavo ne Lietuvos valdžios institucijos, o Jungtinių Tautų vystimosi programa (JTVP). JTVP pasitraukus, projektas nebuvo pratęstas.

Daugelis politikų bei valstybės pareigūnų dar turi įsisąmoninti, kad Lietuvos valstybingumas yra grindžiamas pagarba žmogaus teisėms. Ilgainiui jis yra pakertamas nesiimant sąmoningų pastangų kurti ir tobulinti veiksmingą valstybės žmogaus teisių politiką, bei manipuluojant žmogaus teisėmis, siekiant siaurų politinių tikslų. Pastaraisiais metais susirūpinimu žmogaus teisių apsauga buvo dangstomi politikų siekiai apsiginti nuo kritikos, išvengti teisinės atsakomybės, eliminuoti iš politinės kovos konkurentus.

Jau keli metai Lietuvoje yra kalbama apie nacionalinės žmogaus teisių institucijos, besiremiančios Jungtinių Tautų rėmuose patvirtintais Paryžiaus principais, įsteigimo būtinumą. Lietuvos valdžios institucijoms ignoruojant šį klausimą, 2006 metais jis sulaukė tarptautinės institucijos dėmesio - Jungtinių Tautų Rasinės diskriminacijos komitetas, išnagrinėjęs Lietuvos ataskaitą apie Tarptautinės konvencijos dėl visų formų rasinės diskriminacijos panaikinimo įgyvendinimą, paragino Lietuvą apsvarstyti nepriklausomos nacionalinės žmogaus teisių institucijos įsteigimą.

Žmogaus teisių stebėjimo institutas pasisako už nacionalinės žmogaus teisių institucijos steigimą. Todėl 2007 metais ŽTSI vykdo ilgalaikį projektą, kurio tikslas išanalizuoti Lietuvoje sukurtą institucinę žmogaus teisių apsaugos infrastruktūrą bei pateikti valdžios institucijoms nacionalinės žmogaus teisių institucijos poreikio bei galimybių studiją.

STEBĖJIMAS

Žmogaus teisės Lietuvoje: 2005 metų apžvalga

ŽTSI paruošė trečiąją kasmetinę apžvalgą apie žmogaus teisių įgyvendinimą Lietuvoje. Apžvalga akcentavo daugiausiai dėmesio reikalaujančias sritis ir formulavo siūlymus, kaip patobulinti teisės aktus bei praktinį žmogaus teisių įgyvendinimą.

ŽTSI rėmėsi informacija ir duomenimis gautais iš vykdomų ilgalaikių projektų, kasdienio stebėjimo, tame tarpe žiniasklaidos stebėjimo, tarptautinių vyriausybinių ir nevyriausybinių organizacijų ataskaitų ir kitų dokumentų, visuomenės nuomonės apklausų bei ekspertinių nuomonių.

2005-ųjų apžvalgoje aptariama pagrindinių politinių ir pilietinių teisių bei laisvių padėtis Lietuvoje. Apžvelgiama teisė į privataus gyvenimo gerbimą, teisė į teisingą teismą, pilietines laisves, diskriminacija, rasizmas, kitos nepakantumo formos bei žmogaus teisės policijos veikloje. Atskirai nagrinėjama ir pažeidžiamų visuomenės grupių – moterų, vaikų, nusikaltimo aukų, nuteistųjų ir psichikos ligonių padėtis žmogaus teisių kontekste.

2006-ųjų gegužę ŽTSI inicijavo eilę pristatymų, tame tarpe šalies Prezidentui bei LR Seimui, pasitarimų, diskusijų bei pasirodymų žiniasklaidoje, nušviečiant pagrindines išvadas bei rekomendacijas. Faktai ir veiksmai užfiksuoti 2005-ųjų apžvalgoje iliustruoja vis blogėjančią žmogaus teisių situaciją Lietuvoje. Susitikimuose su valdžios atstovais ŽTSI ne tik akcentavo žmogaus teisių savimonės kėlimo visuomenėje būtinumą ir žmogaus teisių politikos formavimo klausimus, aptarė pagrindinius teisės į teisingą teismą, teisės į privatų gyvenimą, žodžio laisvės pažeidimus, bet ir pateikė pasiūlymus, kaip juos spręsti.

2005-aisiais metais, kaip ir 2004 –aisiais, viena iš labiausiai pažeidžiamų žmogaus teisių išliko teisė į privataus gyvenimo gerbimą, todėl ŽTSI tęsė savo veiklą, nagrinėjant šią problemą.

Teisės į privataus gyvenimo gerbimą stebėseną

ŽTSI metinėje apžvalgoje pažymėta, kad pagrindinės problemos, susijusios su teise į privataus gyvenimo gerbimą 2005 metais, kaip ir 2004 metais, buvo informacijos, liečiančios privatų gyvenimą, viešinimas, nepagristai dažnas asmens kodų naudojimas bei kitas neteisėtas asmens duomenų tvarkymas.

2006 metais ŽTSI tęsė Kanados ambasados atstovybės Vilniuje remiamą projektą **Teisė į privataus gyvenimo neliečiamumą: situacijos įvertinimas**. Buvo atliktas tyrimas, siekiant išsiaiškinti teisės į privatumą pažeidimų priežastis ir pasekmes elektroninės darbo vietos kontrolės srityje, tęsiamas 2005 metais iškeltų problemų nagrinėjimas bei pradėtas naujų tyrimų rengimas.

Elektroninės darbo vietos kontrolė ir teisė į privataus gyvenimo gerbimą

ŽTSI atliko tyrimą, kuris parodė, kad, nepaisant akivaizdžiai didėjančio skaičiaus įmonių, naudojančių programas, kurių pagalba galima kontroliuoti elektroninę darbo vietą, Lietuvos teisėje ši sritis nėra reguliuojama.

Instituto pasiūlymuose nurodyta, jog tai būtų galima įgyvendinti Vyriausybės nutarimu patvirtinus elektroninės darbo vietos apsaugos taisykles arba panašų dokumentą, o Asmens

duomenų apsaugos inspekcija galėtų paruošti komentarą, kuris išaiškintų bei konkretizuotų Vyriausybės nutarimą ir padėtų sukurti taisykles kiekvienam darbdaviui.

LR Vyriausybė pavedė Valstybinei duomenų apsaugos inspekcijai, Teisingumo ministerijai, Vidaus reikalų ministerijai, Informacinės visuomenės plėtros komitetui prie LRV išnagrinėti ir įvertinti ŽTSI pateiktą medžiagą.

Biometriniai pasai

ŽTSI atliko tyrimą, kurio pagrindu 2006 m. sausio 26 d. buvo išplatintas viešas pareiškimas, kuriame aptariamos biometrinių duomenų panaudojimo problemos, atkreipiant dėmesį į biometrinių pasų naudojimo nepatikimumą bei jų galimą neigiamą įtaką asmens privačiam gyvenimui.

ŽTSI įspėjo apie atliktus tyrimus, verčiančius abejoti biometrinių duomenų patikimumu ir paragino pradėti viešą diskusiją bei visapusiškai pasiruošti šios naujovės įvedimui.

Asmens kodo naudojimas Lietuvoje

2006 m. remiantis 2004 m. ŽTSI rekomendacijomis pradėtas tobulinti Asmens duomenų teisinės apsaugos įstatymas.

LR Vyriausybė pritarė Asmens duomenų teisinės apsaugos įstatymo pakeitimo įstatymo projektui ir teiks jį svarstyti Seimui. Pagaliau atsižvelgta į perteklinio asmens kodo naudojimo pavojus.

Įstatymo pataisos žymia dalimi remiasi Žmogaus teisių stebėjimo instituto išvadomis ir pasiūlymais. ŽTSI 2004 metais pasiūlė teisės aktuose sumažinti prašomus pateikti asmens duomenis, atsisakyti privalomo asmens kodo skelbimo visuomenės informavimo priemonėse, PVM mokėtojo (fizinio asmens) kodą atsieti nuo jo asmens kodo ir t.t. Projektas taip pat atsižvelgia į ŽTSI pasiūlymus įstatyme sureguliuoti besiplečiantį vaizdo stebėjimo sistemų panaudojimą.

Genetinių duomenų tvarkymas ir privataus gyvenimo apsauga

2006 m. ŽTSI pradėjo rengti tyrimą genetinių duomenų tvarkymo srityje.

Ruošiamoje informacinėje medžiagoje apžvelgiamos pagrindinės genetinių duomenų tvarkymo problemos Lietuvoje, teisės į privatų gyvenimą bei duomenų apsaugos standartų kontekste. Galutiniame tyrime ruošiamasi pateikti rekomendacijas Vyriausybei ir Valstybinei duomenų apsaugos inspekcijai, raginant imtis veiksmų ir iniciatyvos šios sudėtingos srities sureguliuavimui.

PHARE Dvynių projekto „Asmens duomenų apsaugos administracinių ir techninių gebėjimų stiprinimas“ įgyvendinimo tyrimas

Siekdamas sužinoti, kaip kinta Lietuvos teisinė bazė asmens duomenų apsaugos srityje ŽTSI nusprendė pasidomėti, kaip vykdomos tarptautinių ekspertų pateiktos rekomendacijos asmens duomenų apsaugos srityje, ar kinta Lietuvos teisinė bazė bei reali praktika tvarkant asmens duomenis.

Nuo 2004 m. kovo iki 2005 m. liepos mėnesio Valstybinė duomenų apsaugos inspekcija kartu su Ludvigo Boltzmanno žmogaus teisių institutu (Austrija) įgyvendino PHARE dvynių projektą „Asmens duomenų apsaugos administracinių ir techninių gebėjimų stiprinimas“. Projekto iškelti tikslai – Valstybinės duomenų apsaugos inspekcijos

administracinių gebėjimų stiprinimas, duomenų valdytojų, pareigūnų, vykdančių asmens duomenų apsaugos priežiūrą (išskyrus Inspekcijos specialistus), teisėjų ir visuomenės žinių apie duomenų apsaugą kėlimas.

Projektas vykdomas.

Vaiko teisių padėtis Lietuvos stacionariose globos ir ugdymo įstaigose

2006 m. ŽTSI kartu su kitomis organizacijomis pristatė tyrimo "Vaiko teisių padėtis Lietuvos stacionariose globos ir ugdymo įstaigose" ataskaitą.

2005 metų rudenį Globali iniciatyva psichiatrijoje, Lietuvos telefoninių psichologinės pagalbos tarnybų asociacija, Lietuvos sutrikusio intelekto žmonių globos bendrija "Viltis", Paramos vaikams centras, Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaiga ir Žmogaus teisių stebėjimo institutas susijungė į koaliciją, kurios tikslas – ištirti vaikų teisių padėtį globos ir specialiojo ugdymo įstaigose, siekiant nustatyti sisteminės problemas ir pasiūlyti esmines reformas skatinančias rekomendacijas.

Remiant Europos Komisijai ir Šiaurės ministrų tarybai, tyrimo metu organizacijų ekspertai aplankė 20 Lietuvos įstaigų, dirbančių vaikų globos, priežiūros ir ugdymo srityje.

Tyrimo metu atskleista, kad gyvenimas stacionarioje įstaigoje užkerta vaiko kelią jo sėkmingai socializacijai. Čia didėja vaikų priklausomybė nuo sistemos, neugdomas jų savarankiškumas. Be to, stacionariose globos ir ugdymo įstaigose neišvengiama kitų vaiko teisių - teisės į privatumą, teisės į žodžio laisvę, ir kitų pažeidimų. Įstaigose egzistuoja smurtas, patyčios, vyrauja kalėjimuose paplitęs "žargonas" bei bendravimo normos.

Tyrimo rekomendacijose pabrėžiama, kad pirmiausia būtina keisti požiūrį į institucinės globos įstaigas ir aiškiai suformuluoti jų misiją, remiantis Jungtinių Tautų Vaiko teisių konvencijos principinėmis nuostatomis; neatidėliotinai vykdyti vaikų globos reformą, pereinant prie vaiko ugdymo globos šeimoje ar šeimynoje formos, kuri leistų paruošti vaiką savarankiškam gyvenimui; visais būdais siekti išsaugoti vaiką biologinėje šeimoje, pasitelkiant efektyvias darbo su rizikos šeimomis formas.

Ši ataskaita buvo išleista įgyvendinant Europos Komisijos finansuojamą projektą "Žmogaus teisių stebėjimas ir kankinimų prevencija uždarose institucijose: kalėjimuose, policijos areštinėse, psichikos sveikatos priežiūros ir globos institucijose Baltijos šalyse".

Neveiksnumo teisinis reguliavimas Lietuvoje

2006 m. ŽTSI toliau analizavo teisinį neveiksnumo institutą. Metų pradžioje, kartu su kitomis nevyriausybinėmis organizacijomis, buvo suorganizuota spaudos konferencija "Aktualios visuomenės psichikos sveikatos problemos bei pagrindinės kliūtys jas sprendžiant". Nevyriausybines organizacijas išsakė savo nuomonę apie Lietuvoje egzistuojančias psichikos sveikatos problemas bei pagrindines veiklos kryptis norint jas spręsti.

Konferencijos dalyviai pasiūlė reformuoti šią sistemą - mažinti investicijas į egzistuojančias įstaigas ir jų sąskaita plėsti bendruomeninių paslaugų tinklą. 2005 metais parengtas Valstybinės psichikos sveikatos strategijos projektas iš esmės atitinka šį tikslą, todėl nevyriausybines organizacijas kvietė burtis visas valstybines ir nevyriausybines institucijas - susitelkti bendram darbui ir siekti, kad Lietuva kuo greičiau išsivadotų iš pasenusio praėjusios epochos požiūrio į psichikos sveikatą ir psichikos sutrikimus, kurie stiprina socialinę atskirtį, stigmą ir diskriminaciją.

Atskirai buvo atkreiptas dėmesys į ydingą neveiksnumo dėl psichikos negalios pripažinimo mechanizmą - neveiksniu žmogus pripažįstamas gana lengvai, o teisminė kontrolė silpna. Lietuvoje, kitaip nei daugelyje šalių, nėra galimybės dalinai apriboti asmenų su psichikos negalia veiksnumą. Dažnai neveiksniu pripažįstamas žmogus iš tiesų yra tik dalinai neveiksnius.

2006 m. Žmogaus teisių stebėjimo institutas pasiekė pirmąją svarbią pergalę strateginėje byloje, ginčijančioje neveiksnumo teisinį reguliavimą Lietuvoje. Vilniaus apygardos teismo Civilinių bylų kolegija pripažino, kad negalima vadovautis vien pažodiniu atitinkamų įstatymo straipsnių aiškinimu ir suteikė galimybę už akių neveiksniu pripažintam ir apie tai neinformuotam žmogui galimybę gintis ir ginčyti savo neveiksnumą.

2006 m. antrojoje pusėje ŽTSI parengė straipsnį, kuriame analizuojama dabartinė teisės į teisingą teismą iliuzija asmenims su psichikos negalia bei išreiškiama viltis, kad pirmas neformalistinis teismo sprendimas taps geros praktikos pradžia.

Romų teisės: Teisinės pagalbos programa

2006 m. buvo tęsiamas Nyderlandų Karalystės ambasados remiamas teisinės pagalbos romams projektas. Romų bendruomenės problemos buvo akcentuojamos ir Europos savaitės prieš rasinę diskriminaciją 2006 renginiuose. Viename iš šios savaitės renginių, kovo 21 d. vykusioje spaudos konferencijoje, Žmogaus teisių stebėjimo institutas pristatė tyrimą "Vilniaus romų būsto problemos".

Tyrime "Vilniaus romų būsto problema" analizuojamos romų teisių į jų naudojamą nekilnojamąjį turtą Vilniaus m. Kirtimų gyvenvietėje įtvirtinimo juridinės galimybės. Analizė atskleidė, kad teisinio netikrumo padėtis dėl nekilnojamojo turto naudojimo Kirtimuose gyvenančių romų teises daro itin pažeidžiamas ir neatitinka tarptautinių tautinių mažumų teisių apsaugos reikalavimų. Vilniaus savivaldybės vykdoma romų iškeldinimo iš Kirtimų gyvenvietės politika ne tik neatitinka Statybos įstatymo siūlomų galimybių romų apgyvendinimo problemai spręsti, bet ir akivaizdžiai ją gilina bei daro tautinės mažumos interesus dar labiau pažeidžiamus. Spaudos konferencijos metu buvo pristatytos tyrimo išvados bei pateikti pasiūlymai, kaip spręsti Vilniaus romų, gyvenančių Kirtimuose, būsto problemą.

Teisė į teisingą teismą

2006 m. balandžio mėnesį ŽTSI išsakė savo nuomonę žiniasklaidoje dėl vykdomos teismų reformos ir pateikė siūlymus, kaip išbristi iš susiformavusios nebetinkamos teismų sistemos. Pabrėžiant reikalingumą išlaikyti teismų nepriklausomumą, buvo atkreiptas dėmesys į būtinybę transformuoti teisėjų korpusą keičiant pačių teisėjų mentalitetą, įdiegiant visuotinę teisėjų darbo vertinimo sistemą, į teismų valdymą įtraukiant įvairių sričių specialistus bei didinant teismų darbo skaidrumą ir jų atskaitomybę prieš visuomenę.

Šis klausimas buvo nagrinėjamas ir gegužės mėn., kuomet ŽTSI pristatė pranešimą „Lietuvos teismų reformos: visuomenės požiūris“ Vilniuje vykstančio Europos Teisėjų asociacijos suvažiavimo dalyviams. Virš 50 teisėjų iš 31 šalies bei kiti forumo dalyviai išklausė ŽTSI pranešimą parengtą pagal Lietuvos teismų reformos apžvalgą.

Pranešime pažymėta, kad žemas pasitikėjimo Lietuvos teismais lygis paaiškinamas tuo, kad nuoseklus teismų nepriklausomumo stiprinimas nebuvo atsvertas jų atskaitingumu, naujų kompetencijų įgijimu bei profesionalia vadyba.

Įgyvendinant LR Konstitucinio teismo 1999 metų gruodžio 21 d. nutarimą, Lietuvos teismų sistema išgyveno reikšmingą institucinę reformą, kurios rezultatas buvo plati teisminės

valdžios autonomija. Tačiau ši reforma nesumažino Lietuvos visuomenės nepasitikėjimo teismais. Atvirkščiai, pastaruoju metu visuomenės apklausų duomenimis pasitikėjimas teismais nukrito iki 17 procentų. Toks žemas pasitikėjimo teismais lygis, pasak ŽTSI, kelia klausimą apie demokratinį Lietuvos teismų legitimumą.

ŽTSI teigimu, jog ši riba pasiekta todėl, kad Lietuvos teismų reforma buvo vienpusė – nepriklausomumo stiprinimas nebuvo atsvertas teismų sistemos, atskirų teismų bei teisėjų atskaitingumo mechanizmų įgyvendinimu, nepakankamai dėmesio skirta teisėjų profesionalios ir demokratinės kompetencijos stiprinimui, nebuvo įvertinta profesionalios vadybos svarba. Tik šiuos keturis veiksnius – nepriklausomumą, atskaitingumą, naujas kompetencijas ir veiksmingą valdymą – apimanti teismų reforma gali būti prasminga ir padėti teismams įgyti visuomenės pasitikėjimą.

Gegužės mėn. 11 d. vykusios Žmogaus teisių stebėjimo instituto bei Pilietinės visuomenės instituto surengtos diskusijos metu politikai, teisininkai bei nevyriausybininkai išsakė aštrią kritiką bei pateikė įvairių pasiūlymų teisminės valdžios problemoms spręsti.

Diskusijos dalyviai aptarė LR Prezidento sudarytos darbo grupės pasiūlymus keisti Teismų įstatymą bei 2006 m. gegužės 9 d. LR Konstitucinio teismo nutarimą, kuriuo nemažai šio įstatymo straipsnių pripažinti prieštaraujančiais Konstitucijai.

Projekto Teismo procesų stebėjimas: Teisėjų bešališkumo, šalių lygybės bei procesų rungtyniškumo baudžiamosiose bylose įvertinimas rezultatai

Metų pabaigoje ŽTSI, kartu su Piliečių santalkos teisėtvarkos grupe, spaudos konferencijoje pristatė projekto **Teismo procesų stebėjimas: Teisėjų bešališkumo, šalių lygybės bei procesų rungtyniškumo baudžiamosiose bylose įvertinimas** išvadas bei aptarė kitas su teisminės valdžios funkcionavimu susijusias aktualijas.

Projekto tikslas - pateikti koncentruotas išvadas ir pasiūlymus, skirtus sustiprinti teismų gebėjimus užtikrinti žmogaus teises baudžiamajame procese (pokyčiai teisėkūroje, teisėjų mokyme, teismų darbo organizavime ir kt.).

Projekto išvados:

- Teismai patikimesniais laiko ikiteisminio tyrimo pareigūnų užfiksuotus, o ne tiesiogiai teismui pateiktus įrodymus;
- Teisėjai demonstruoja kritinį nusistatymą liudytojų parodymų, kurių turinys nesutampa su ikiteisminio tyrimo pareigūnų užfiksuotais parodymais, atžvilgiu;
- Teisėjai negatyviai vertina gynybos prašymus pakviesti į teismo posėdžius ir apklausti liudytojus, kurie nebuvo apklausti ikiteisminio tyrimo eigoje;
- Teisėjų elgesys neretai sudaro įspūdį, kad teisėjas yra kaltinimo pusėje, o ne atlieka neutralaus arbitro vaidmenį.

Kovos su terorizmu iniciatyvos ir žmogaus teisės

2006 m. atliktos analizės pagrindu ŽTSI paskelbė straipsnį, kuriame nagrinėjama viena iš žmogaus teisėms ir demokratijai pavojų keliančių kovos su terorizmu iniciatyvų - asmenų, susijusių su terorizmu, sąrašų sudarymas.

Su terorizmu susijusių asmenų ir jų grupių sąrašus turi sudariusios Jungtinės Tautos, Europos Sąjunga bei atskiros šalys. 2006 m. vasario pradžioje tokį sąrašą patvirtino ir Lietuva.

ŽTSI bando atkreipti visuomenės bei valdžios pareigūnų dėmesį į tai, kad asmenų ir jų grupių, susijusių su terorizmu, sąrašų sudarinėjimas - viena iš iniciatyvų, sparčiai ir į neigiamą pusę keičiančių Vakarų demokratijų veidą bei žmogaus teisių klimatą visame

pasaulyje. Tokie sąrašai kelia abejonių dėl jų teisėtumo, nes jų sudarymo kriterijai yra neskaidrūs, o procedūros - ydingos.

Europos Sąjungoje asmenų ir jų grupių, susijusių su terorizmu, sąrašas paprastai sudaromas šalies vyriausybės, remiantis slaptųjų tarnybų duomenimis. Nacionaliniams sąrašams patekus į ES Tarybą, bendrasis ES su teroru susijusių asmenų sąrašas yra tvirtinamas vieningu balsavimu. Kritinės diskusijos dėl slaptųjų tarnybų sudarytų sąrašų nevyksta, taigi nėra jokių galimybių patikrinti sudaryto sąrašo teisėtumą prieš jį patvirtinant. Sąrašų nepatikimumą dar labiau padidina ir vieningo tikslaus terorizmo apibrėžimo nebuvimas.

ŽTSI priėjo išvados, jog Sąrašo sudarymas pažeidžia nekaltumo prezumpcijos principą (įtraukus asmenį į sąrašą ir jam taikant sankcijas, yra suponuojama jo kaltė, nors ji nėra įrodyta pagal teisminę procedūrą), bei ženkliai riboja kitas žmogaus teises (tokias kaip asmens teisė į nuosavybę, teisė į susivienijimų ir susirinkimų laisvę, teisė į privataus gyvenimo gerbimą). Maža to, asmenims, įtrauktiems į sąrašą, nėra užtikrinamos veiksmingos teisinės gynybos priemonės.

ADVOKACIJA IR ŠVIETIMAS

2006 metais ŽTSI aktyviai skatino teisiųjų ir institucinių reformų vykdymą ir kitus pokyčius žmogaus teisių srityje. Kiekvieno ŽTSI vykdomo projekto rezultatas pristatomas visuomenei, skelbiant viešus pranešimus, rengiant pristatymus, publikuojant pasisakymus spaudoje, dalyvaujant radijo ir televizijos laidose. ŽTSI tyrimų, analizių ir kitų produktų pagrindu organizuoja diskusijas, konferencijas ir kitus renginius. Siekdami šviesti Lietuvos visuomenę žmogaus teisių srityje, ŽTSI darbuotojai ir ekspertai publikuoja straipsnius aktualiomis temomis elektroninėje šalies žiniasklaidoje.

Be renginių ir kitų priemonių, organizuotų aukščiau pristatytų projektų rėmuose, 2006 metais ŽTSI vykdė ar dalyvavo vykdant šias advokacijos ir švietimo priemones:

Žmogaus teisių situacijos Lietuvoje pristatymas Europos Sąjungos valstybių diplomatomams

2006 m. vasario mėn. ŽTSI susitiko su penkiolikos ES valstybių ambasadoriais Lietuvoje. Susitikimo metu buvo apžvelgta žmogaus teisių situacija Lietuvoje ir apsikeista nuomonėmis apie galimus žingsnius, užtikrinant geresnę žmogaus teisių apsaugą.

Apžvelgiant problemas ir vyraujančias tendencijas buvo pateikta pavyzdžių apie pablogėjusią žmogaus teisių padėtį Lietuvoje, įstojus į Europos Sąjungą. Tikėtina, kad bent iš dalies tai sąlygojo nepriklausomo vertintojo - Europos Komisijos - reguliarių ataskaitų apie politinių narystės ES kriterijų įgyvendinimą nutraukimas po įstojimo į ES. Kita vertus, Lietuvoje trūksta pastovaus vykdomosios valdžios institucijų ir teismų darbo žmogaus teisių srityje, stebėsenos ir koordinavimo tarp žmogaus teisių srityje dirbančių valstybės įstaigų.

ŽTSI nuomone, šiandien Lietuvoje nėra valstybės žmogaus teisių politikos - jokia valdžios institucija ar pareigūnas neužsiima esamų problemų identifikavimu, nesiūlo sprendimo būdų bei nekoordinuoja atskirų institucijų veiksmų. ŽTSI nuomone, ši funkcija galėtų būti deleguota viešajai institucijai, kuri būtų suformuota ir veikta pagal 1993 metais Jungtinių Tautų Generalinės Asamblėjos patvirtintus Nacionalinių žmogaus teisių institucijų principus (Paryžiaus principai). Kaip pavyzdys galėtų būti Danijos žmogaus teisių institutas, tame tarpe jo nepriklausomumo garantijos, šio instituto struktūra bei funkcijos.

Pasisakymuose susitikimo dalyviai pabrėžė, kad žmogaus teisės yra viena iš fundamentalių Europos vertybių, kuria reikia nenuilstamai rūpintis. Šiame kontekste ir turint omenyje

pablogėjusią žmogaus teisių padėtį Lietuvoje, ambasadoriai ir kiti susitikimo dalyviai palankiai įvertino ŽTSI siūlymą apsvarstyti galimybę įsteigti nacionalinę žmogaus teisių instituciją, atitinkančią Paryžiaus principus.

Diskriminacijos ir netolerancijos apraiškos Lietuvoje

Europos Komisijos kovai su diskriminacija ir netolerancija ataskaitos apie Lietuvą pristatymas

Vasario mėn. ŽTSI iniciatyva visuomenė buvo supažindinta su Europos Komisijos kovai su diskriminacija ir netolerancija ataskaita apie Lietuvą, kurioje Komisija teigia, kad nepaisant daugelyje sričių padarytos pažangos, ankstesnėje ataskaitoje pateiktos rekomendacijos nebuvo įgyvendintos arba buvo įgyvendintos dalinai.

ŽTSI ragino atkreipti dėmesį į tai, kad Lietuvoje esanti teisinė bazė, nors tobulintina, sudaro galimybes veiksmingai kovoti prieš rasizmą, tačiau teisėsaugos institucijos nėra pasiruošusios ją tinkamai taikyti. Todėl būtina kelti advokatų, policijos pareigūnų, prokurorų bei teisėjų žinias apie rasizmą ir rasinę diskriminaciją. Tobulinant teisės aktus, LR baudžiamasis kodeksas turėtų būti papildytas nuostata, kad rasiniai nusikaltimo motyvai sunkina atsakomybę. Lietuva turėtų kuo greičiau ratifikuoti Europos žmogaus teisių konvencijos 12 protokolą, draudžiantį bet kokias diskriminacijos formas.

Analizuojant romų padėtį, buvo atkreiptas dėmesys į tai, kad daugelis šiai mažumai priklausančių asmenų neturi galimybių pasinaudoti esamais kovos su diskriminacija mechanizmais, nes yra neraštingi. Būtina įgyvendinti Europos Sąjungos 2000 metų Rasinės ir Užimtumo direktyvų nuostatas apie teisinės pagalbos diskriminacijos aukoms sistemos sukūrimą.

Apvalaus stalo diskusija "Diskriminacija Lietuvoje: tarptautinių organizacijų vertinimai"

Birželio mėn. ŽTSI ir Socialių mokslų instituto Etninių tyrimų centro iniciatyva įvyko apvalaus stalo diskusija "Diskriminacija Lietuvoje: tarptautinių organizacijų vertinimai".

Diskusijos ir prieš tai įvykusios spaudos konferencijos metu aptarti naujausi tyrimai diskriminacijos bei rasinio nepakantumo srityje bei pateikti nauji tarptautinių institucijų vertinimai bei komentarai apie padėtį Lietuvoje šioje srityje. Diskusijos dalyviai pasidalijo mintimis apie galimas priemones gerinti prastėjančią situaciją.

Diskusijoje dalyvavo LR Seimo Teisės ir teisėtvarkos komiteto, LR Seimo kontrolierių įstaigos, LR Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos, Generalinės prokuratūros, Tautinių mažumų ir išeivijos departamento, Policijos departamento, Lietuvos darbo biržos, Vilniaus miesto vyriausiojo policijos komisariato, Lietuvos vaikų fondo, Lietuvos tautinių bendrijų tarybos bei Romų visuomenės centro atstovai.

Savaitė prieš rasinę diskriminaciją 2006

Kovo 18-26 dienomis Europoje minima savaitė prieš rasinę diskriminaciją. Šiai savaičiai paminėti Žmogaus teisių stebėjimo institutas organizavo renginių seriją Vilniuje.

Savaitės prieš rasinę diskriminaciją renginių programa

Kovo 20-26 d. - Fotografijų paroda „Vienas pasaulis“.

Parodoje buvo eksponuojamos Andrew Mikšio ir Mirjam Wirz fotografijos iš Vilniaus Romų gyvenvietės Kirtimuose ir Pabradės pabėgėlių centro. Taip pat Domas Rūkas eksponavo fotografijas iš Afrikos.

Kovo 21 d. - Pranešimo „Vilniaus romų būsto problema“ pristatymas.

Tyrime analizuojamos romų teisių į jų naudojamą nekilnojamąjį turtą Vilniaus mieste įtvirtinimo juridinės galimybės. Pateikiamos rekomendacijos, kaip likviduoti savavališkos statybos Kirtimų gyvenvietėje pasekmes ir kartu apsaugoti romų tautinės mažumos teises bei interesus, taikant bendrą Lietuvos Respublikos teisės aktų nustatytą daiktinių teisių į statinius ir žemės sklypus įgijimo tvarką, aptariami būtent su romų naudojamu nekilnojamuoju turtu Vilniaus mieste susiję klausimai.

Kovo 21 d. - Filmo „Ponas Ibrahimas“/„Monsieur Ibrahim et les fleurs du Coran“ peržiūra (drama, Prancūzija, 2003, režisierius Francois Dupeyron).

Likimo keliai vienišąjį poną Ibrahimą, turintį savo „Arabo parduotuvę“, suveda su žydu tautybės jaunuoliu Momo, kuris yra gerokai nusivylęs gyvenimu. Iš namų išėjusio vyresniojo brolio jis niekuomet nematė, o su šeimyną palikusia mama senokai neturėjo galimybės pabendrauti. Momo gyvena tik su depresijos kamuojamu nerūpestingu tėvu, kuris net neprisimena jo gimtadienio ir tik retkarčiais grįžta namo. Ponas Ibrahimas pasiūlo tapti geriausiu Momo draugu ir netrukus prasitaria apie savo didžiąją svajonę - kada nors sugrįžti į gimtinę. Už paskutines santaupas senolis nusiperka madingą raudonos spalvos automobilį ir kartu su Momo išsiruošę į kelionę, kuri pakeis abiejų draugų gyvenimus.

Kovo 23 d. - „Mes, - Lietuvos Romai...“ – dokumentinio filmo apie Lietuvoje gyvenančią romų tautinę mažumą premjera.

Filmą pristatė režisierius Saulius Beržinis. Dokumentinis kino pasakojimas apie Lietuvos romus atskleidžia iki šiol menkai pažįstamas jų tradicijas, šviesius ir skausmingus jų istorijos puslapius, pasakoja apie nelengvus bandymus surasti savo vietą šiuolaikinėje Lietuvos visuomenėje, padeda suvokti mūsų kaimynų romų lūkesčius ir problemas, išsklaidyti stereotipus bei išankstines nuostatas, dažnai trukdančius suprasti ir toleruoti šią romantišką ir talentingą gentį.

Tarptautinė žmogaus teisių diena ir žmogaus teisių mėnuo

Lietuvos žmonėms vis dar trūksta informacijos apie žmogaus teises. Kaip parodė viešosios nuomonės tyrimas, kurį 2006 m. lapkričio mėn. pagal ŽTSI ekspertų parengtą klausimyną atliko Viešosios nuomonės ir rinkos tyrimų bendrovė Vilmorius, daugelis asmenų, manančių, kad jų teisės buvo pažeistos, nežino kur kreiptis dėl jų gynimo arba nesikreipia, nes nesitiki realios pagalbos. Maža to, didelė dalis visuomenės vis dar laiko institucijas, turinčias ginti žmogaus teises, pagrindinėmis jų pažeidėjomis.

Todėl jau antrus metus iš eilės Žmogaus teisių stebėjimo institutas paskelbė gruodį Žmogaus teisių mėnesiu ir pristatė eilę renginių, kuriais siekė paskatinti visuomenės, ypač jaunimo, susidomėjimą savo bei aplinkinių teisėmis, skatino demokratinių vertybių puoselėjimą bei aktyvesnį piliečių dalyvavimą kuriant tolerantišką bei pagarba paremtą kultūrą.

Tarptautinės žmogaus teisių dienos, esančios gruodžio 10-ąją, proga Žmogaus teisių stebėjimo instituto organizuojamas Žmogaus teisių mėnuo tampa vis svarbesne visuomeninio gyvenimo dalimi – išsakyta nemažai pozityvių vertinimų iš jaunimo, bendruomenių lyderių, politikų bei žiniasklaidoje.

Surengta eilė renginių, nacionalinį mastą įgavęs kino festivalis „Kinas už žmogaus teises“ vyko penkiolikoje Lietuvos miestų bei miestelių – įvyko 21 kino seansas 17 kino teatrų/kultūros namų. Po filmų vykusiose diskusijose aktyviai dalyvavo vietos jaunimas.

Žmogaus teisių mėnesio 2006 renginiai:

- Nacionalinis moksleivių rašinių konkursas „Kaip aš galiu prisidėti prie žmogaus teisių įtvirtinimo savo bendruomenėje?“
- Studentų diskusija Mykolo Riomerio Universitete
- Diskusijos su įvairių Lietuvos regionų bendruomenėmis joms rūpima žmogaus teisių tematika
- Kino savaitė „Kinas už žmogaus teises“
- Lapkričio mėn. atliktos viešosios nuomonės apklausos pristatymas bei aptarimas
- Nominacijos „Metų Žmogaus teisių šauklis“ įsteigimas bei nugalėtojo apdovanojimas
- Tradicinis „Žmogaus teisių gėdos lygos“ paskelbimas.

Žmogaus teisių mėnesio 2006 atidarymo renginys

Gruodžio 4 d. vykusioje Žmogaus Teisių Mėnesio 2006 atidarymo ceremonijoje buvo pristatyta naujausia visuomenės apklausa, kuri atskleidė, kad išlieka aukštas informacijos trūkumo lygis - daugiau nei pusė apklaustųjų mano, kad nepakanka informacijos apie žmogaus teises, du trečdaliai apklaustųjų nežino kur reikėtų kreiptis dėl pažeistų teisių.

Apklausa parodė, kad labiausiai diskriminuojama socialinė grupė šalies gyventojai laiko psichikos ligonius, ir tai liudija apie neatidėliotiną būtinybę keisti teisinę bazę, vis dar skatinančią psichikos ligonių socialinę atskirtį ir stigmatizaciją bei dažnai įtvirtinančią jų beteisiškumą. Šalies gyventojų nuomone aiškiai diskriminuojami yra ir pagyvenę žmonės, seksualinės mažumos bei neįgalieji. Net du trečdaliai apklaustųjų laiko anstolius labiausiai žmogaus teises pažeidinėjančia institucija. Po trečdalį apklaustųjų mano, kad labiausiai žmogaus teises pažeidžia policija ir teismai

ŽTSI atliktos apklausos rezultatai pademonstravo, kad Lietuvos gyventojams trūksta žinių apie žmogaus teisių turinį bei informacijos, kaip jie gali ginti savo teises. Tai dar kartą liudija, kad Lietuvai reikalinga nacionalinė žmogaus teisių institucija, kuri formuotų valstybės žmogaus teisių politiką, kurios vienu iš svarbesnių elementų turėtų būti piliečių sąmoningumo lygio žmogaus teisių klausimais kėlimas

Renginio metu taip pat įteiktas ŽTSI pastangomis įsteigtas *Metų Žmogaus Teisių Šauklio* apdovanojimas – 5000 Lt vertės čekis. Jis buvo paskirtas Daliai Budrevičienei, kuri, pasinaudojus žodžio laisve, iškelė viešumon nelegalių darbo apmokėjimų vokeliuose praktiką. D. Budrevičienės atvejis paskatino plačią valstybės kampaniją prieš nelegalius mokėjimus. Piniginiam apdovanojimui buvo panaudotos lėšos, skirtos Nyderlandų Karalystės užsienio reikalų ministerijos Žmogaus teisių mėnesio renginiams paremti bei lėšos, paaukotos UAB "VilniusConsult".

Taip pat buvo įvertinti nacionalinio moksleivių rašinių konkurso, kuriame aktyviai dalyvavo moksleiviai iš visos Lietuvos, nugalėtojai. Renginio svečiams buvo pacituotos įsimintiniausios rašinių ištraukos.

Trims moksleiviams buvo įteikti "Jaunojo žmogaus teisių eksperto" pažymėjimai bei 200Lt vertės knygyno dovanų čekiai. Dar keturi konkurso laureatai buvo įvertinti paskatinamaisiais prizais - konkurso laureato pažymėjimais, Kęstučio Čilinsko bei Europos Žmogaus teisių teismo teisėjos Danutės Jočienės knygos "Žmogaus teisių apsaugos problemos tarptautinėje ir Lietuvos Respublikos teisėje" egzemplioriais bei 50Lt čekiais akademinėi literatūrai įsigyti.

Į renginį susirinko daugiau nei 100 dalyvių.

Žmogaus teisių gėdos lyga 2006

Tęsdamas jau nuo pirmųjų gyvavimo metų kuriamą tradiciją humoro forma atkreipti dėmesį į politikų ir pareigūnų paklydimus žmogaus teisių srityje, Žmogaus teisių mėnesio metu Institutas pristatė 2006-ųjų *Žmogaus teisių gėdos lygą*. Viešųjų asmenų, politikų, pareigūnų bei institucijų viešas paminėjimas ironiška forma siekia atkreipti šių asmenų, institucijų bei visuomenės dėmesį į sprendimus, poelgius ar pasisakymus, kurie kertasi su žmogaus teisių principais.

2006 m. metais kaip žmogaus teisių pažeidimų "auka" pasižymėjo Viktoras Uspaskich - informuotas apie galimus įtarimus dėl finansinių pažeidimų, buvęs Darbo partijos pirmininkas ir buvęs Ūkio ministras pabėgo nuo jį „persekiojančios“ Lietuvos teisėsaugos. Tuo tarpu Ona Juknevičienė, panaudojusi 2005 m. ŽTSI Žmogaus teisių padėties apžvalgą, mėgino rasti užtarimą tariamai Lietuvoje persekiojamai Darbo partijai Europos parlamente.

Netikėtas Vidaus reikalų ministro mėginimas gelbėti Lietuvos, kaip žmogaus teises gerbiančios šalies, autoritetą taip pat nusipelnė vietos šioje lygoje, kaip ir Seimo pirmininko pasipiktinimas dėl teismų veiksmų, nagrinėjant konkrečią bylą.

Lietuvos teisėsaugos bei teismų reakcijų neadekvatumas nepaliauja stebinti - jie nubaudė gyvūnų teisių gynimo organizacijos PETA aktyvistas, pasinaudojusias susirinkimų laisve protestui prieš Kanados juodųjų lokių naikinimą, tačiau pateisino nacių simbolikos naudojimą, jei tai daroma "nerimtai".

"Garbingiausioje" Žmogaus teisių gėdos lygos vietoje atsidūrė Valstybės saugumo departamentas - kaukėti saugumiečiai Kėdainiuose išvilko niekuo dėtą žmogų iš automobilio, sulaužė jam ranką ir išsivežė, be priežiūros palikę verkiančią mažametę jo dukrą ir neužrakintą automobilį su išmėtytais dokumentais. Paaiškęjus, kad buvo suimtas ne tas asmuo, VSD vadovas nukentėjusiojo net neatsiprašė, tai pavedęs padaryti savo atstovui spaudai. Lyg atsiprašant nebuvo pamiršta pažymėti, kad nukentėjusysis praeityje buvo teistas. Gal tai pateisina rankų laužymą?

ŽTSI ir žiniasklaida

ŽTSI nuolat reiškia savo nuomonę aktualiais žmogaus teises liečiančiais klausimais šalies žiniasklaidoje, konsultuoja Lietuvos ir užsienio žurnalistus. 2006-aisiais ŽTSI atstovai apie 300 kartu buvo cituojami įvairiose žiniasklaidos priemonėse, kviečiami į diskusijų, apžvalginės laidas. Daugelis ŽTSI pasisakymų nelikdavo nepastebėti, o sukeldavo diskusijas visuomenėje, paskatindavo pritariančių ar oponuojančių straipsnių publikavimą, televizijos ir radijo laidų kūrimą.

Tarp žiniasklaidos priemonių, kurios citavo ŽTSI atstovus arba pakvietė juos pasisakyti buvo: Nacionalinė televizija ir radijas, LNK, TV3, BTV, 5 kanalas, Žinių radijas, Radijo stotis M-1, Radijo stotis Lietus, nacionaliniai ir regioniniai dienraščiai: „Lietuvos Rytas“, „Respublika“, „Kauno diena“, „Lietuvos žinios“, „Vakarų ekspresas“, „Klaipėda“; savaitraščiai: „Veidas“, „Laikas“, „Panorama“, „Kontrastai“, nacionalinės naujienų agentūros BNS ir ELTA, interneto naujienų portalai: Delfi.lt, Omni.lt (Balsas.lt), Bernardinai.lt, LRT.lt, Lrytas.lt, INFOLEX.lt, Alfa.lt

Nuorodos į ŽTSI

ŽTSI tyrimai, analizės ir kitos publikacijos buvo cituojamos užsienio ir tarptautinių institucijų, tarp jų Europos Komisijos, Šiaurės ministru tarybos, JAV valstybės departamento dokumentuose; užsienio ir tarptautinių nevyriausybinų organizacijų

leidiniuose; Lenkijos, Latvijos ir Estijos žmogaus teisių ekspertų. Lietuvos valdžios institucijos – Seimas, Vyriausybė, ministerijos bei kitos institucijos - atsižvelgė į ŽTSI rekomendacijas ir pasiūlymus.

ŽTSI darbuotojai, valdybos nariai, ekspertai ir konsultantai dalyvavo daugelyje tarptautinių renginių įvairiomis žmogaus teisių temomis.

Strateginis bylinėjimasis

ŽTSI rengia bylas, kurios liečia itin svarbų klausimą, kuris nėra sprendžiamas politinėmis priemonėmis, ir/arba liečia didelę žmonių grupę. Ypatingas dėmesys skiriamas pažeidžiamoms asmenų grupėms, kurioms savarankiškai sunkiau apginti savo teises ir interesus. 2006 metais institutas dirbo su šiomis strateginėmis bylomis:

Bylos, susijusios su neteisėtų atlyginimų vokeliuose praktika

2006 m. balandžio mėn. Žmogaus teisių stebėjimo institutas pasiūlė teisinę pagalbą Daliai Budrevičienei, viešai prabilusiai apie atlyginimus vokeliuose Krekenavos agrofirmoje. D. Budrevičienė buvo atleista iš darbo kovo pabaigoje, po viešo pareiškimo, kad Krekenavos agrofirmoje dalis atlyginimo darbuotojams yra mokama neteisėtai, "vokeliuose". Be to, įmonės direktoriaus pareiškimu D. Budrevičienei buvo iškelta byla dėl šmeižto.

Liepos mėnesį Panevėžio apylinkės teismas priėmė sprendimą, kad Dalia Budrevičienė iš darbo „Krekenavos agrofirmoje“ buvo atleista neteisėtai. Instituto vardu D. Budrevičienę atstovavo ŽTSI valdybos pirmininkas Kęstutis Čilinskas. Teismas taip pat nusprendė, kad „Krekenavos agrofirma“ D. Budrevičienei turi sumokėti 1116,10 litų išieitinę išmoką bei vidutinį darbo užmokestį už priverstinės pravaikštos laiką nuo atleidimo iš darbo dienos iki teismo sprendimo įsiteisėjimo dienos, už vieną pravaikštos mėnesį skaičiuojant 558, 05 lito.

Rugsėjo mėn. Kėdainių rajono apylinkės teismas išteisino Dalią Budrevičienę byloje dėl šmeižto. D. Budrevičienę atstovaujantis ŽTSI valdybos pirmininkas Kęstutis Čilinskas pareiškė, jog jis tikisi, kad su šiuo nuosprendžiu Lietuvoje turėtų baigtis persekiojimas baudžiamąja tvarka už kritinius pavienių asmenų ar politinių oponentų pasisakymus įmonių vadovų bei valdžios atstovų atžvilgiu. Byloje padaryta principinė išvada, kad už nuomonių, įspūdžių pasakymus žmonių nuteisti negalima, šis sprendimas atitinka Europos žmogaus teisių teismo praktiką.

Metų pabaigoje buvo atstatytos pažeistos Dalios Budrevičienės teisės dar vienoje – administracinės teisenos byloje. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo pirmininkas savo nutartimi pripažino buvusią Krekenavos agrofirmos darbuotoją Dalią Budrevičienę nukentėjusia nuo šios bendrovės direktoriaus Lino Grikšo.

L byla prieš Lietuvą

ŽTSI atstovaujamas asmuo 2006m. buvo pakviestas į viešą Europos Žmogaus Teisių Teismo posėdį. L skundą prieš Lietuvą Strasbūro teisėjai gavo 2003 m. Jame teigiama, kad pažeidžiamos pareiškėjo teisės į gyvybę, į apsaugą nuo nežmoniško ir žeminančio elgesio, į privataus gyvenimo gerbimą, į santuoką bei teisė į apsaugą nuo diskriminacijos, nes nepriėmus *Lyties keitimo įstatymo*, Lietuvoje jam negali būti pakeista lytis ir įregistruota jo naujoji tapatybė. EŽTT paskelbė priimtinais ir nagrinės visas pareiškimo dalis, išskyrus dalį dėl teisės į gyvybę pažeidimo.

Manoma, kad Lietuvoje yra apie 200 asmenų, turinčių lyties dvilypumo problemų. Jie dažnai atsiduria situacijose, kuriose pažeidžiamos jų žmogaus teisės. Pavyzdžiui, Lietuvoje naudojami asmens kodai atskleidžia asmens lytį, tad transseksualai patiria problemų visur, kur tenka pateikti asmens dokumentą.

Teismas skyrė viešą posėdį, kuris įvyko spalio mėnesį. Vieši EŽTT posėdžiai - itin retas atvejis - bylas teisėjai paprastai nagrinėja rašytinio proceso tvarka. Viešame posėdyje Europos Žmogaus teisių teisme Strasbūre L atstovavo ŽTSI direktorius Henrikas Mickevičius bei tyrimų vadovė Asta Radvilaitė.

Byla sukėlė didelį visuomenės susidomėjimą Europoje. Teismo posėdį aplankė įvairių Europos šalių žmogaus teisių ekspertai, aktyvistai, pareigūnai bei užsienio ir Lietuvos žiniasklaidos atstovai.

Kirtimų gyvenvietės statinių griovimo byla

Rugpjūčio mėnesį Kirtimų gyvenvietės gyventoja Anastazija Ragauskienė, atstovaujama instituto, kreipėsi į Vilniaus miesto apylinkės prokuratūrą su prašymu pripažinti ją nukentėjusiaja ir civiline ieškove baudžiamojoje byloje ir pateikė civilinį ieškinį dėl turtinės ir neturtinės žalos atlyginimo. Patirtą žalą ji įvertino 53 520 Lt.

Prašyme nurodoma, kad Lietuvos Respublikos Konstitucija, įstatymai, tarptautiniai įsipareigojimai bei romų Kirtimų gyventojos teisės buvo šiurkščiai pažeisti 2004 metų gruodžio mėnesį Vilniaus miesto savivaldybės iniciatyva neteisėtai, be teismo leidimo, nugriovus pareiškėjos naudotą būstą.

Vilniaus miesto apylinkės prokuratūra, reaguodama į ŽTSI pateiktą prašymą, įpareigojo Vilniaus miesto trečiąją policijos poskyrį apklausti pareiškėją kaip liudytoją baudžiamojoje byloje, iškeltoje dėl Kirtimų gyvenvietės statinių griovimo, ir spręsti klausimą dėl jos pripažinimo nukentėjusiaja. Civilinio ieškinio klausimas bus sprendžiamas nustačius įtariamuosius arba kaltinamuosius, dėl kurių veiklos buvo patirta žala.

Po mėnesio Vilniaus miesto Vyriausiojo policijos komisariato Trečiasis policijos poskyris priėmė nutarimą pripažinti Anastaziją Ragauskienę nukentėjusiaja baudžiamojoje byloje, iškeltoje dėl Kirtimų gyvenvietės statinių griovimo.

Neveiksnumo teisinis reguliavimas

Kaip minėta, ŽTSI ėmėsi Lietuvos neveiksnumo ir globos sistemos analizės. Analizė parodė, kad teisės aktai, reglamentuojantys neveiksnumą ir globą, neatitinka žmogaus teisių standartų. Viena iš efektyviausių priemonių kovoti su šiais pažeidimais yra strateginis bylinėjimasis, todėl analizės pagrindu buvo paruošta strateginė teisminė byla.

2006 m. ŽTSI pasiekė pirmąją svarbią pergalę strateginėje byloje ginčijančioje neveiksnumo teisinį reguliavimą Lietuvoje. Vilniaus apygardos teismo Civilinių bylų kolegija pripažino, kad negalima vadovautis vien pažodiniu atitinkamų įstatymo straipsnių aiškinimu ir suteikė galimybę už akių neveiksniu pripažintam ir apie tai neinformuotam žmogui galimybę gintis bei ginčyti savo neveiksnumą.

Šis precedentas nutraukė ilgą seriją šiurkščių teisės į teisingą teismą pažeidimų, dažnai pasitaikydavusių bylose dėl asmens pripažinimo neveiksniu. Toks teisminis precedentas ypač svarbus neveiksnumo bylose, nes asmenų, nedalyvavusių teismo posėdyje neinformavimas apie sprendimą pripažinti juos neveiksniais yra šiurkštus, tačiau dažnas

procesinių teisių pažeidimas Lietuvoje, užkertantis šiems asmenims teisę į apeliaciją ir taip pažeidžiantis jų teisę į teisingą teismą, kurią gina Lietuvos Respublikos Konstitucija bei Europos žmogaus teisių konvencija.

Bendradarbiavimas

ŽTSI tęsia glaudų darbą su tarpvyriausybėmis ir nevyriausybėmis organizacijomis tiek Lietuvoje, tiek už jos ribų, siekdamas įtraukti opius žmogaus teisių klausimus į politines diskusijas, politikos formavimą, teisėkūrą šalies ir Europos mastu.

Parama pilietiškai pasielgusiai Krekenavos agrofimos darbuotojai

ŽTSI, kartu su kitomis nevyriausybėmis organizacijomis, pasiūlė paramą pilietiškai pasielgusiai Krekenavos agrofimos darbuotojai. Kovo mėnesį vykusios spaudos konferencijos metu Pilietinės visuomenės institutas, "Transparency International" Lietuvos skyrius ir Žmogaus teisių stebėjimo institutas pareiškė vieningą paramą Daliai Budrevičienei, viešai prabilusiai apie atlyginimus vokeliuose Krekenavos agrofimoje.

ŽTSI pasiūlė Daliai Budrevičienei teisinę pagalbą.

Mokymai apie Europos Žmogaus teisių konvencijos taikymą

Metų bėgyje ŽTSI direktorius Henrikas Mickevičius pravedė mokymus Moldovos Aukščiausiojo teismo teisėjams ir Generalinės prokuratūros prokurorams, Rusijos Federacijos Tatarstano respublikos teisėjams bei Armenijos skirtingų instancijų teismų teisėjams.

Bendradarbiavimas Centrinėje Azijoje

Henrikas Mickevičius yra ekspertų komiteto teisės institucijų reformų Centrinėje Azijoje klausimais narys. Kovo mėn. jis dalyvavo komiteto posėdyje, kuris įvyko Dušanbė ir svarstė Tadžikistano Respublikos advokatūros reformos perspektyvas.

Henrikas Mickevičius analizavo institucinius kvalifikuotos teisinės pagalbos rekvizitus ir dalijosi Lietuvos patirtimi reformuojant advokatūros institutą.

ŽTSI konsultantas suteikė pagalbą Kazachstano nevyriausybinei organizacijai Žmogaus teisių biurui siekiant Europos Komisijos finansinės paramos. Patenkinus paraišką ŽTSI konsultantas nuvyko į Alma-Atą ir pravedė dienos seminarą Kazachstano nevyriausybinių organizacijų atstovams apie institucinį vystymą – veiklos strategijų paruošimas, lėšų paieška, aplikavimas, ataskaitų ruošimas ir pan.

ŽTSI VALDYBA

Iki 2006 gruodžio mėn.

Kęstutis Čilinskas – Pirmininkas

Teisininkas

Rytis Juozapavičius

Žurnalistas; Transparency International – Lietuvos skyriaus direktorius

Henrikas Mickevičius

Žmogaus teisių stebėjimo instituto direktorius

Dainius Pūras

Vilniaus Universiteto Medicinos fakultet docentas

Vytautas Radžvilas

Tarptautinių santykių ir politikos mokslų instituto docentas

Romanas Sedlickas

Teisininkas

Nuo 2006 m. gruodžio mėn.

Kęstutis Čilinskas – Pirmininkas

Teisininkas

Henrikas Mickevičius

Žmogaus teisių stebėjimo instituto direktorius

Dainius Pūras

Vilniaus Universiteto Medicinos fakulteto docentas, Jungtinių Tautų Vaiko teisių komiteto narys

Arūnas Pemkus

Viešųjų ryšių įmonės „Integrity“ valdybos pirmininkas

Tadas Vizgirda

Bendrovės „airBaltic“ viceprezidentas ir atstovybės Lietuvoje vadovas

DARBUOTOJAI

Henrikas Mickevičius, Direktorius

Asta Radvilaitė, Tyrimų vadovė

Dovilė Šakalienė, ŽTSI atstovė Ženevoje

Agnė Kurutytė, Advokacijos koordinatore (iki 2006 m. birželio mėn.)

Aina Damkutė, Projektų koordinatore

EKSPERTAI IR KONSULTANTAI

Margarita Jankauskaitė, Lygių galimybių plėtros centras

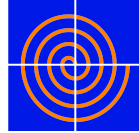
Dovilė Juodkaitė, Lietuvos sutrikusio intelekto žmonių globos bendrija "Viltis"
Tadas Leončikas, Socialinių tyrimų instituto etninių tyrimų centras
Laurynas Pakštaitis, Mykolo Riomerio Universitetas
Mercedes Sprouse, tarptautinė konsultantė
Darius Štitalis, Mykolo Riomerio Universitetas
Rokas Učila, Mykolo Riomerio Universitetas ir Nusikaltimų prevencijos centras
Jurgita Venckutė, Teisės projektų ir tyrimų centras
Jolanta Aškinytė, Teisės projektų ir tyrimų centras

SAVANORIAI IR PRAKTIKANTAI

Rokas Janauskas
Adelė Wimann
Alicija Malewska
Jolita Zaborskaitė
Inga Zadarackaitė
Karyn Kenny
Dave Hanegraff
Keenan Benjamin
Edita Kiliūtė
Ingrida Lunytė
Rimantė Tamulytė
Gabija Jurkevičiūtė
Donata Pocevičiūtė
Rasa Uždavinytė
Jordi Feo Valero
Vykintas Lideikis

FINANSINIAI RESURSAI

2006 ŽTSI biudžetą sudarė lėšos gautos iš institucinių rėmėjų ir individualių dotacijų. Pagrindiniai instituciniai rėmėjai: Atviros Lietuvos fondas, Nyderlandų Karalystės užsienio reikalų ministerija, Nyderlandų ambasada Lietuvoje, Kanados ambasada Lietuvoje, Jungtinių Amerikos Valstijų ambasada Lietuvoje ir Europos Komisija. Dalis ŽTSI veiklai panaudotų lėšų, pasinaudodami galimybe paskirti 2 procentus pajamų mokesčio savo nuožiūra, buvo paaukota fizinių asmenų.

ŽMOGAUS TEISIŲ STEBĖJIMO INSTITUTAS
HUMAN RIGHTS MONITORING INSTITUTE

Žmogaus teisių stebėjimo institutas siekia skatinti atviros, demokratinės visuomenės kūrimą, konsoliduojant žmogaus teisių principus.

WWW.HRMI.LT